

כתרי תורה

לק"י. פרשת שפטים ושטרות ה'תש"פ ב'של"א. גליון ח"י
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי שלום ב"ר חיים בן משה זלה"ה
דיין בעדן - ב' אלול תשל"א
רבי שלום ב"ר סעדיה קורח זלה"ה
מחכמי צנעא - ג' אלול תר"י
רבי סלימאן ב"ר יוסף קארה זלה"ה
ראב"ד צנעא - ח' אלול תרמ"ט
רבי יצחק ב"ר יצחק הכהן זלה"ה
ראב"ד עדן - ח' אלול תרצ"א

לרפואת הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א והרב חזקיהו אליהו אליעזר בן תורת שליט"א בתוך שאר חולי ישראל
אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה

כתר של"א"ש

בימים אלו בעמדנו בתחילת חדש אלול שקראו מהרי"ץ (ע"ח ח"ג בהקדמתו לסדר הסליחות דאלול) ראש חדשים לתקנת השבים, ראש לימי רחמים ורצון, למאן דגני בבית אפל והלך כל ימי השנה חשכים ושב אל ה' בכל לב ובכל נפש ואף רמזו בו רבותינו רמזים רבים המעוררים את האדם מתרדמת הזמן לשוב לקראת אלהיו (ע"י כמה וכמה רמזים נפלאים במחמדי שמים בסוף פרשתנו). ראיתי להביא מה שדרש כמוה"ר יהודה גזפאן זלה"ה במנחת יהודה על פסוק וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי' (י"ט ד), כי בא לרמז על תקנת החוטא שהוא רוצח עצמו ח"ו כי הרשע נקרא מת בחייו, ומהי תקנתו, תחילה ב'דברי' שיתוודה בדברים וישוב מחטאו. ומכאן והלאה יקבל עליו לקיים דת משה וזהו הנרמז במילת אשר ינוס שמ"ה אותיות משה, וחי, כי עץ חיים היא למחזיקים בה. עכת"ד וע"ש מה שהמשיך על דרך זו לבאר את המשך הפסוק.

ונראה כי מלבד קבלת עול מצוות נרמז כאן כי מדרך התשובה לנוס אל עסק התורה, וכמו שמצינו בסליחה המתחלת יעירוני רעיוני וישפוך דם לב וכבד ויגיד נגעי לבבו זהו וידוי דברים. אך תכף ומיד ישב לעסוק בתורה עם שכינה שכנגדו ז'יתחד העובד עם המלך במסבו, וישיר וישא משלו לשם דגלו ומגדלו וכפירוש מהרי"ץ (שם דף לד, ב) כי משלו רמז לעסק התורה ומצות הנלמדות ב"ג מדות לדמוי מלתא למלתא, ולא יהיה בלימודו פניה חיצונית ח"ו רק לשם ה' צבאם שלישראל.

אשריהם ישראל שבימים טרופים אלו שבו ברבבותיהם אל היכלי התורה, ובחורי החמד אף נטמנו ממש בהיכלי הישיבות הקדושות, ערי המקלט הרוחניים והגשמיים, יהי ה' עמנו ונעל בתשובה הרמתה, ויסגור בעדנו מפני הרעה ונוכה להתהלך לפניו בארצות החיים, לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו. אכ"ר.

שבת שלום

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק'
מי נקרא פנים חדשות

אנשאלתי על מה שנוהגים בסעודת חתן כשאין שם פנים חדשות, לקרוא למי שמזדמן ואע"פ שאין ריבוי שמחה כ"כ בנוכחותו לפי שאין החתן והמסובים מכירים אותו וכל סיבת בואו היא רק כדי שיוכלו לברך שבע ברכות. הנה י"א דפנים חדשות הוא דין בסעודת חתן, ולכן רק מי שמרבים שמחה או מנות בעבורו נחשב פנים חדשות, וכיון שבבואו רבתה השמחה מברכים שוב ז"ב (רא"ש כתובות פ"א ס"ג), וי"א דלא תליא בריבוי שמחה אלא הטעם שמברכים שבע ברכות כשבאו פנים חדשות הוא, מפני שלא שמעו עדיין את ברכות הנישואין ולכן צריכים לברך בשבילם (רמב"ם ברכות פ"ב ה"י). ומרן הש"ע (אה"ע"ו סימן ס"ב) העלה בשלחנו הן את דעת הרמב"ם (סעיף ז') והן את דעת הרא"ש (סעיף ח'). והרבה פוסקים כתבו להלכה כהרא"ש דאין נחשב פנים חדשות אלא כאלו שמרבים שמחה או מנות בשבילם, ויש מהם הסוברים דלכך לא מצטרפים אנשים המזדמנים וכ"ש אלו שמלאכתם בזויה (וכ"ה הוראת חור"א הובא בספר פאר הדור ח"ג עמוד קצ"ה, ישמח לב עמוד שפ"ד תשובת הגר"ח קנייבסקי), ויש מקילים דכל אדם נחשב פנים חדשות זולתי מי שמלאכתו בזויה או קבצן (שובע שמחות פ"ו הכ"ד, משנת יהושע עמוד רנ"ט בשם הגריש"א).

ומהרי"ץ כתב (עץ חיים דף ק"ע ע"ב) בשם ספר פרי האדמה (לרבי רפאל מיוחס ראב"ד ירושלים) להכריע בדעת מרן הש"ע, דמי שהיה בחופה ולא נשתתף בסעודה, כיון שלדעת הרא"ש נחשב הוא עדיין לפנים חדשות דלדירה בשעת הסעודה תליא, הרי צריך שיהיו מרבים שמחה בשבילו, אך מי שאף בחופה לא היה, כיון שלא שמע את הברכות הרי הוא פנים חדשות לדעת הרמב"ם ואף שאין מרבים שמחה בשבילו וכן פסק מרן הגר"י רצאבי שליט"א בשלחן ערוך המקוצר (נישואין סימן ר"ז סעיף י"ט).

כתובה שנמצא בה טעות מספר ימים סמוך לכתובתה

בן בחתונה שנערכה ברחוב הגובל בין העיר בני ברק לרמת גן נכתב בטעות בכתובה רמת גן במקום בני ברק, אף שאותו מקום היה בתחום שיפוט העיר בני ברק. לאחר כמה ימים כשהבחינו בטעות, נשאלה שאלה, האם די בכתובה חדשה כמו הראשונה ועם אותם עדים, או שמא צריך כעת לכתוב כתובה דאישתכח בה טעותא והמיוחד בכתובה זו הוא במה שכותבים את תאריך כתיבת הכתובה החדשה כעת, נוסף לתאריך הכתובה הראשונה של יום הנישואין. והנה בש"ע (ח"מ סימן ט"ל סעיף ג') מבואר לענין סתם חוב ממון, שעדים שראו את ההלוואה וכתבו שטר חוב לאחר כמה ימים, יכולים לכתוב בשטר את תאריך ההלוואה. מאידך, יש שהבינו מדברי הש"ע (שם סימן מ"ג ס"ח) שיש לכתוב הן את תאריך ההלוואה והן את תאריך כתיבת השטר (פתחי חושן ח"ח קונטרס שבסוף הכתובה אות ט"ו).

אכן במקרה הנ"ל שאותם עדי הכתובה הראשונה הם שחותמים על השניה שהרי עדיין לא עשו שליחותם על מה שייחד אותם החתן להיות עדי, יכולים הם לחתום על כתובה חדשה על פי מה שנכתב בראשונה כל זמן שעדיין זוכרים את החתן והכלה והקנין שנעשה אז (נחלת שבעה סימן י"ד). ואין לחוש לשטר מוקדם במה שכותבים את תאריך יום הנישואין בכתובה החדשה, דמכיון שעשו אז קנין, קי"ל סתם קנין לכתובה עומד (ש"ע שם, הגהות מיימוני בפרק י' מהלכות אישות אות ח') וזמן הגבייה הוא מיום הקנין.

ולמעשה אע"פ שיש הסוברים דבכל מקרה שלא נכתבה הכתובה ביום הנישואין אין לכתוב כתובה רגילה, ולכן במקרה הנ"ל יש לכתוב נוסח כתובה דאישתכח בה טעותא (שו"ת דברי יציב אה"ע"ו סימן פ"ט, פתחי חושן שם, מכתב הגרש"א ע"י בכתובה כהלכתה ח"כ סימן ט"ז), מ"מ דעת רוב הפוסקים דיש לכתוב את נוסח הכתובה ממש כבראשונה ומהטעם האמור לעיל (אגרו"מ ח"ד סימן כ"ו, משפט הכתובה ח"ז עמוד תל"ב, בית חתנים ח"א עמוד ק"צ, הגר"ש"א שטרן בספרו כתובה כהלכתה פ"ב הערה נ"ג), וכן הורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

נחל איתן במשנת רבותינו

שיטת הרמב"ם וביאור הסוגיא לשיטתו

ד] **אכן הרמב"ם** (פ"ט מרוצח ה"ב) כתב ומורידין אותה אל נחל ששוטף בחזקה וזהו איתן האמור בתורה. וכ"כ בפירוש המשנה, ענין איתן עצום, גוי איתן הוא. ובמדרש הגדול אחר שהביא הדרשות האמורות במקרא זה כתב ז"ה לכתא איתן במשמע קשה שהוא שוטף בחזקה, הרי שפירש כי איתן אין ענינו קרקע חזק וקשה אלא נחל ששוטף בחזקה. וכ"כ בכס"מ בדעת הרמב"ם והוסף דהטעם שפסק בביאור ענין איתן האמור בקרא כת"ק ולא כאחרים משום דאיתן כסתם מתניתין.

ויש להעיר דבפירוש המשנה נראה שנקט הרמב"ם כשיטת ת"ק דאיתן הוא קשה וענינו חזק ועצום, אך מאידך הביא קרא דאחרים גוי איתן הוא שמשמעו גוי ישן וכמבואר מהמשך המקרא גוי מעולם הוא. ואף שגם שם פירש בתרגום יונתן 'גוי תקוף' וכ"ה שם בפירוש"י והרד"ק. וכ"ה במדרש הגדול פרשת בשלח (שמות יד, כ"ז) ע"ה"פ וישב הים לאיתנו, רבי נתן אומר אין איתן אלא לשון קשה שנאמר גוי איתן גוי מעולם הוא (וכ"ה לחלק מהגרסאות במכילתא דר"י, כי יש שגרסו בדעת רבי נתן אין איתן אלא ישן וקשה שנאמר גוי איתן הוא גוי מעולם הוא). וכ"ה במדרש הגדול כאן רבי נתן אומר אין איתן אלא קשה שנאמר איתן מושבך, ואומר גוי איתן הוא. הרי שהביא מקרא זה סייעתא דאיתן הוא קשה. מ"מ מאחר ובגמרא הביאו מקראות אחרים כסייעתא לביאור דאיתן הוא קשה, מדוע הוצרך להביא דווקא פסוק זה. וצ"ע.

ה] והנה כמוהר"ח כסאר בשם טוב כתב ודע שהמפרשים הקשו על רבינו ז"ל, במה שפירש איתן נחל שוטף בחזקה, והרי משמעות הגמרא משמע שהוא קרקע שאינו ראוי לזריעה ע"כ. וביאור הקושיא ממשמעות הגמרא כי אף שכבר נתבאר דמה שאמרו דאיתן משמעו קשה היינו חוזקו של הנחל, עדיין פשט הלשון 'קשה' בענינינו הוא שאינו ראוי לזריעה, ומדוע נייד הרמב"ם מביאור זה. אך מעיין בלשונו נראה יותר שנתכוון לדברי מהר"ץ חיות בסוגיין שכתב וכבר התעוררו כולם להקשות דהרי משמעות הגמרא משמע קרקע קשה שאינה ראויה לזריעה, ועי' מהר"ק שורש קנ"ח וש"ת חכם צבי סי' ל"ב שפלפלו בזה ע"כ. וכוונתם לקושיא שהזכיר מהר"ק דאם כדברי הרמב"ם היה לגמרא להביא מקרא מלא הנופל על חזק המים אתה הובשת נהרות איתן (תהלים ע"ד ט"ז), אלא משמע שלא פירשו ענין חזק המים כלל.

ולכך תירץ מוהר"ח דודאי הוכרח הרמב"ם לפרש כן משום שנצטוונו שלא יזרע, ואם היא קרקע שאינה ראויה לזריעה למאי איצטרך. לכך פירש דמיירי בנחל השוטף בחזקה הראוי לזריעה בשפתו. עכת"ד (וכ"כ הרישב"א בספר הזכרון כאן. ובמכות כב, א תירץ דראוי לזריעה ע"י הטורח). ולכך נייד רבינו מפשטות ומשמעות הסוגיא דמיירי בשדה שלא נעבדה. והוסף מוהר"ח"כ דהכתוב מסייעו (עמוס ה' כ"ד) ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן וישם גם תרגם יונתן כנחל מגבר, וכ"כ הרד"ק כנחל חזק שהוא נגר במרוצה. הרי כשבאה תיבת איתן בסמיכות לתיבת נחל מתפרש הענין נחל שוטף בחזקה וגבורה. אבש"ר] והא דלא נקטו מקרא זה משום דענינא דאיתן באו להוכיח שהוא חזק. עכת"ד. ולפי סיום דבריו תישוב יותר תמיחה מהר"ק, דלא רק שהוכרח הרמב"ם לפרש כן נגד משמעות הגמרא אלא שבכלל אין קושיא כי ענינא דאיתן נקטו התם.

ו] אלא דאכתי יש להקשות מהא דאמרו בנדה (ת, א) בתולת קרקע כל זמן שלא נעבדה, למאי נפק"מ לנחל איתן. הרי מפורש כאן דנחל איתן זה שלא נעבד מעולם. וכן הפליא לתמוה בשאלת יעב"ץ (סי כ"ד) ע"ש. ונראה לומר ע"פ המבואר כאן במדרש הגדול אין איתן אלא ביר שנאמר שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ רבי נתן אומר אין איתן אלא קשה שנאמר איתן מושבך ואומר גוי איתן הוא ע"כ. והנה לת"ק אין לומר דבור הוא פירוש העניין וכפשט הסוגיא ותיבת איתן באמת משמעותה קשה, דא"כ מה בא רבי נתן לומר, אלא כוונתו דאיתן הוא בור והיינו כמו שפירש רש"י דסתם הר של אבנים הוא, א"כ ממילא הוא שדה בור. ומעתה י"ל דתנאי היא וסוגיא דנדה כת"ק דאיתן משמעו שדה בור ממש, אך הרמב"ם פסק כסתם מתניתין וכדלעיל.

והורדו זקני העיר והביא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע וערפו שם את העגלה כנזול (כ"א ד') שיטת אונקלוס רס"ג ורש"י

א] תיבות נחל איתן תרגם אונקלוס נחל פיר. ופירושו כתב במרפא לשון שהוא כמו שדה בור. כמו שתרגם אונקלוס בבראשית (מ"ז י"ט) והאדמה לא תשם לא תבור. וכן מצאתי שביאר מהר"י קולון (שורש קנ"ח) ודחה ביאור אחר שרצה השואל לפרש ככוונת התרגום, ע"ש. וכ"כ בשאלת יעב"ץ (סי כ"ד). ושייכות תיבת איתן לשדה בור היינו כמו שפירש"י איתן, קשה שלא נעבד. שהיינו שמחמת קושי הקרקע לא נעבד. וכתב בתוספות יו"ט (סוטה פ"ט מ"ה) דלפירש"י נחל האמור כאן היינו עמק. וכן תרגם רבינו סעדיה גאון בתפסיר, נחל איתן ואד צעב (עמק קשה).

והנה מקור דברי רש"י דאיתן פירושו חזק, הוא מלשון המשנה זמורדין אותה לנחל איתן, איתן כמשמעו קשה ובגמרא (מו, א) ת"ר מנין לאיתן שהוא קשה שנאמר (במדבר כ"ד כ"א) איתן מושבך ושים בסלע קנך (פירש"י אלמא איתן הוא סלע). ואומר (מכ"ה ו' ב') שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ (פירש"י הם הרים וכל הר של אבנים הוא). אחרים אומרים מנין לאיתן שהוא ישן שנאמר (ירמיה ה' ט"ו) גוי איתן הוא גוי מעולם הוא. וקצת קשה אחר שמילת בור אינה פירוש מילת איתן, היה לו לתרגום לבאר פשט פירוש המילה דאיתן הוא חזק וקשה. וצ"ל דבמילת בייר כלל בקצרה שייכות מילת איתן לענייננו ולהבנת הפסוק, דאיתן הוא קשה שלא נעבד והיינו בור. ולפמ"ש בסמוך באות ג' בשם המרפ"ל יתיישב גם זה.

שיטת המרפא לשון בביאור המקראות לדרך זו

ב] והנה את המשך הפסוק אשר לא יעבד בו ולא יזרע, תרגם אונקלוס 'דלא אתפלח ביה ולא יזרע', הרי שגם כאן נייד מפשטיה דקרא, דיעבד משמע להבא. וגירסת הדפוסים אכן היא אשר לא יתפלח.

ואכן בביאור מקרא זה נחלקו בבביתא (מו, ב) ת"ר אשר לא יעבד בו לשעבר דברי רבי יאשיה, רבי יונתן אמר להבא. ואמרו בגמרא דלרבי יאשיה אף שיעבד' משמע להבא כמו יזרע, מ"מ ממילת 'אשר' לא יעבד בו משמע לשעבר, כי אשר אינו לשון ציווי. ורבי יונתן דריש מדלא כתיב אשר לא 'נעבד' משמע יעבד להבא, ומילת אשר דריש לריבויא, לרבות כל העבודות. לכאורה נראה דלכו"ע בעינן נחל שלא נעבד בו לשעבר שהרי נחל איתן כתיב, ולא נחלקו אלא בפירוש המילה 'יעבד' לשעבר או להבא. וצ"ל דאונקלוס שתרגם דלא איתפלח ביה ס"ל כדעת רבי יאשיה. וכ"כ מהר"י קולון שם. אך עדיין יש להבין מדוע העדיף את ביאור רבי יאשיה הרי יעבד כפשוטו כמו יזרע דמשמע להבא.

ואכן כתב בעל מרפא לשון דבזה לא נחלקו ולכו"ע פשטיה דקרא משמע דאשר לא יעבד בו היינו כתרגומו דלא אתפלח ביה, אלא דרבי יאשיה דרש ממקרא זה דלשעבר הוא לעיכובא וּמְשַׁמַּע דלרבי יאשיה מעצם הפסוק ילפינן, דבעינן קרא כדכתיב. ויעוי' בנחל איתן סי"א הערה א' שדן בזה. ורבי יונתן דדרש יעבד להבא, כוונתו דרק לא יעבד בו להבא הוא לעיכובא. עכת"ד. וקיי"ל להלכה כרבי יונתן שהרי שנינו ואע"פ שאינו נחל איתן כשר. וכדאיתא בספרי וערפו בנחל אע"פ שאינו איתן. אך גם לדבריו יש להבין מדוע נייד הני תנאי מפשט תיבת יעבד.

ג] ולכך צ"ל כמו שנראה מדברי בעל מרפא לשון כי אונקלוס פירש [ולדבריו צ"ל דכ"ה שיטת הני תנאי בפשט הפסוק] דמילת 'אשר' מחבר כל המקרא הזה 'נחל איתן אשר לא יעבד בו' ועניינו אחד. וכמו 'עגלת בקר אשר לא עבד בה', והכי פירושו לנחל ביר דלא אתפלח ביה, וכוונת הפסוק לבאר מהו נחל איתן שזהו שלא נעבד בו. וממילא אף שפשט המילה איתן ופשט המילה יעבד לבדם אינו כן, מ"מ אחר שידענו כוונת הכתוב הכל בא על מקומו לנכון, דפירוש איתן בייר, כדמוכח במקרא הסמוך לו. ומילת יעבד אין משמעותה כאן להבא, כי באה לבאר מהו נחל איתן שהוא נחל שלא נעבד. [ומש"כ שם דאונקלוס לא תרגם איתן לשון חזק, אלא איתן אשר לא נעבד בו כתרגומו ביר דלא אתפלח ביה. אין כוונתו שכך מפרש אונקלוס את מילת איתן, אלא כוונתו דנייד מפירוש המילה, וכאמור].

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוהר"ר יצחק ב"ר יצחק הכהן זלה"ה

רבינו שמילא מקום אביו כראב"ד עדן יותר מארבעים שנה, היה ידוע בגדולתו בתורה בכוח פלפולו ובענותנותו המיוחדת ומראהו כמלאך ה'. מהר"י הלוי זלה"ה במכתבו אליו מכנהו ראב"ד מקודש, סבא דמשפטים, המאור הגדול. את בית הדין ניהל ביד רמה ולא הסכים בשום אופן ליטול שכר מהנהגת הקהילה אף שהיתה אמידה כדי לא להיות מושפע ומוטה בכי הוא זה, ולפרנסתו יבא ספרי קדש מוילנא ומורשה, ואף כאשר קם עז פנים וירד לפרנסתו הבלגי ולא פצה פיו. בערש"ק פרשת כי תצא לאחר תפילת שחרית ולאחר שסיים קריאת הפרשה ירד לטבול כמנהגו והשמישים שלויהו תדיר בלכתו משום כבוד תורתו, המתניו לו מבחוץ משלא שמעו קול זמן מה נכנסו וראו שכבר נגזרה גזירה ועלתה נשמתו הטהורה השמימה. תכף יצא כרוז על ביטול מלאכה ויצאו כל הקהל ללוותו בבכיה גדולה. זכה ונטמן קודם חצות היום. זיע"א.